

Лиса Н. С.

доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

Кричківська О. В.

старший викладач кафедри іноземних мов
та інформаційно-комунікаційних технологій
Західноукраїнського національного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Розвиток і глобалізація економічного, соціального, культурного, інформаційного простору посилює необхідність пошуку нових шляхів і засобів підготовки сучасних фахівців до міжкультурного спілкування, але високий попит на компетентних фахівців не забезпечується відповідними змінами процесу в сучасних українських вищих закладах освіти економічного профілю. Формування міжкультурної комунікативної компетентності розглядається як складний, багатогранний, нелінійний процес цілеспрямованого навчання/учіння, який піддається моделюванню, педагогічному управлінню, корекції та оптимізації. Міжкультурна комунікативна компетентність майбутніх економістів, розглядається як інтегративне утворення особистості, результат/продукт цілеспрямованого навчання/учіння і соціалізації, який досягається через міжкультурний досвід спілкування, інформаційний обмін, продуктивну взаємодію у міжкультурному середовищі на рівні окремих індивідів/професійних груп/команд, передбачає свідомий вибір поведінкової моделі/інтерактивної стратегії і детермінується акцепцією культурних відмінностей комунікантів.

Ключові слова: міжкультурна комунікативна компетентність, компетентнісний підхід, особистісно-орієнтований підхід, середовищний підхід, комунікативно-діяльнісний підхід, функціональний підхід, полікультурний підхід, полілогічний підхід, автентичний підхід, інтегративний підхід.

Развитие и глобализация экономического, социального, культурного, информационного пространства усиливает потребность в поиске новых путей и средств подготовки современных специалистов к межкультурному общению, но высокий посыл на компетентных специалистов не обеспечивается изменениями процесса в современных украинских высших учебных заведениях экономического профиля. Формирование межкультурной коммуникативной компетентности рассматривается как сложный, многогранный, нелинейный процесс целенаправленного обучения/учения, который подвергается моделированию, педагогическому управлению, коррекции и оптимизации. Межкультурная коммуникативная компетентность будущих экономистов, рассматривается как интегративное образование личности, результат/продукт целенаправленного обучения/учения и социализации, который достигается через межкультурный опыт общения, информационный обмен, продуктивное взаимодействие в межкультурной среде на уровне отдельных индивидов/профессиональных групп/команд, предполагает сознательный выбор поведенческой модели/интерактивной стратегии и детерминируется акцепцией культурных различий коммуникантов.

Ключевые слова: межкультурная коммуникативная компетентность, компетентностный подход, личностно-ориентированный подход, средовой подход, коммуникативно-деятельностный подход, функциональный подход, поликультурный подход, полилогический подход, аутентичный подход, интегративный подход.

The formation of intercultural communicative competence is seen as a complex, multifaceted, nonlinear process of purposeful learning / learning, which is subject to modelling, pedagogical management, correction and optimization. Intercultural communicative competence of future specialists of foreign economic activity is considered as integrative formation of personality, result / product of purposeful learning / learning and socialization, which is achieved through intercultural experience of communication, professional exchange, and information exchange conscious choice of behavioural model / interactive strategy and is determined by the acceptance of cultural differences of communicators.

Key words: intercultural communicative competence, competence approach, personality-oriented approach, environmental approach, communicative-activity approach, functional approach, multicultural approach, polylogical approach, authentic approach, integrative approach.

Постановка проблеми. Закономірним результатом розвитку світової спільноти є зближення країн і народів в економічній, політичній, освітній сферах, спільне вирішення глобальних проблем. Все це ставить перед освітою досить складне завдання підготовки молоді до життя в полікультурному багатонаціональному просторі. Разом з шаную до національної культури важливо навчити майбутнього фахівця поважати особливості культури інших спільнот, допомогти подолати стереотипи і негативні уявлення про звичаї, традиції та поведінку представників інших культур. Це явище у педагогіці отримало назву міжкультурної комунікативної компетентності. Особливі умови вимагають нестандартного вирішення проблеми формування цієї компетентності. У зв'язку з цим, нами була зроблена спроба визначити основні концептуальні позиції, які впливають на процес формування міжкультурної комунікативної компетентності у вищому навчальному закладі економічного профілю.

Практичне втілення заходів щодо оптимізації формування міжкультурної комунікативної компетентності можливе, як показало вивчення, якщо в основу побудови моделі та алгоритму реалізації педагогічних умов формування міжкультурної комунікативної компетентності студентів закладено компетентнісний, особистісно-орієнтований, середовищний, комунікативно-діяльнісний, функціональний, полікультурний, полілогічний, автентичний та інтегративний підходи. Розглянемо їх більш детально, зазначивши, що поняття «підхід» відображає вихідну концептуальну позицію, яка є вирішальною для досягнення педагогічної мети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визнання Україною вимог Болонського процесу передбачає створення передумов прозорості системи вищої освіти для світового ринку освітніх послуг, а також порівнюваності й зіставності з іншими освітніми системами. Відповідність рівня компетентності сучасного менеджера професійним стандартам глобалізованого ринку праці, забезпечення мобільності трудових ресурсів і студентів обумовили необхідність розробки

нового покоління галузевих стандартів вищої освіти, призначених для формування фахівців нової якості. Зміна парадигми вищої освіти має на меті перенесення акцентів з організації навчального процесу на його кінцевий результат. Таким результатом має стати *компетентність*.

Компетентнісний підхід, покладений в основу нової версії галузевих стандартів вищої освіти України (ГСВОУ) у галузі знань з менеджменту і адміністрування, зумовив перехід від традиційних акцентів формування менеджера («знання → вміння → навички»), спрямованих на репродуктивний автоматизм, до більш сучасних (професіоналізм → продуктивність → інноваційність), націлених на результативність, конструктивність, прагматизм і динамізм. Для кожної особистості це означає максимальне використання можливостей для досягнення дієздатності, конкурентоспроможності, значущості через ефективну взаємодію і налагодження зв'язків у будь-якому середовищі. Однак країна знаходиться на початку складного шляху модернізації вищої освіти у сфері управління.

Проблемі визначення поняття «компетентність» присвячено низку робіт сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких Н. Бібік [2, с. 47–52], А. Садохін [13], А. Хуторський [16, с. 58–64], М. Байрам, А. Фантіні [19], Д. Хаймс [20] та ін. Їх погляди на сутність компетентності можна з певною долею умовності згрупувати навколо декількох основних ідей: у багатьох наукових працях терміни компетенція/компетентність вважаються рівноцінними і вживаються як синоніми (Дж. Равен [12]), у інших вони чітко розмежовуються (В. Красевський [6, с. 3–10]). А. Хуторський розглядає компетентність як оцінну категорію, що складається із низки компетенцій, але не ототожнюється з ними; інші переконані, що компетентність виступає в якості інтегрального показника, що обумовлюється професійною діяльністю і досвідом роботи за фахом [16, с. 58–64]. Досить повно огляд різних підходів до розуміння понять «компетенція» та «компетентність» представляють О. Овчарук [11], А. Хуторський [16, с. 58–64].

Метою нашої статті є здійснити аналіз існуючих у науці підходів до формування міжкультурної комунікативної компетентності та визначити їх вплив на цей процес.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Вивчення вітчизняних і зарубіжних досліджень у сфері формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх економістів в умовах університетського навчання в педагогічній теорії та практиці досі спеціально не розглядалася. Водночас аналіз існуючих праць щодо окресленої проблеми показує наявність різноманітних, часто протилежних підходів, і разом з тим однобічну спрямованість та відсутність системності у дослідженнях. Перед нами постало завдання розглянути процес формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх економістів у контексті різноманітних концептуальних підходів та проаналізувати їх.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснивши аналіз визначень, поданих у тлумачних словниках та інших англомовних джерелах погоджуємося з тим, що поняття «компетенція» і «компетентність» не належать до одного синонімічного ряду. *Компетенція* характеризує повноваження організації чи посади конкретного працівника і є сукупністю прав та повноважень, якими наділений конкретний орган або посадова особа відповідно до чинного законодавства і нормативних актів, статутів, положень, угод, договорів тощо. «*Компетентність*» відноситься до сфери дієздатності особистості, яка досягається в результаті учіння і соціалізації. Таким чином, поняття «компетентність» і «компетенція» взаємопов'язані, але не тотожні.

Тому надалі у роботі будемо послуговуватися уточненим визначенням *компетентності*. Це комплексний особистісний ресурс, який є продуктом навчання/учіння і соціалізації, показником освіченості, запорукою дієздатності і конкурентоспроможності особистості. Звідки випливає, що компетентна особа – це людина, дієздатна у своїй професійній групі/команді/соціумі, конкурентоспроможна на зарубіжному ринку праці, яка

гідно представляє свою організаційну структуру/державу, з якою рахуються і поважають.

Відтак, *комунікативна компетентність* це – інтегративне утворення особистості, що є результатом/продуктом учіння і соціалізації особистості, який досягається через міжособистісне спілкування, інформаційний обмін, продуктивну взаємодію із соціальним оточенням на рівні окремих індивідів/груп/професійних команд, передбачає свідомий вибір поведінкової моделі/інтегративної стратегії і демонструється культурою комунікантів. Одне з перших визначень *міжкультурної компетентності* було запропоноване Б. Рубеном [21, с. 334–354]. Згідно бачення дослідника міжкультурна компетентність відображає індивідуальну здатність до проявів знання, розуміння, намірів або бажань щодо здійснення міжкультурного спілкування у власній поведінці.

Серед науковців, які досліджували *міжкультурну комунікативну компетентність* слід назвати Ю. Баканову [1, с. 116–120], О. Леонтович [9], В. Нароліну [10], А. Садохіна [13]. Так, Ю. Баканова визначає *міжкультурну комунікативну компетентність* як високорозвинену здатність мобілізувати систему знань та умінь, що є необхідними для декодування та адекватної інтерпретації змісту мовленнєвої та немовленнєвої поведінки представників різних культур і орієнтацій у соціокультурному контексті певної комунікативної ситуації. В. Нароліна розглядає міжкультурну комунікативну компетентність як психологічне новоутворення вищого порядку, функціонування якого зумовлює міжкультурне спілкування на професійно-діловому, соціокультурному і особистісному рівнях; здатність досягати взаєморозуміння з представниками різних культур навіть при посередньому володінні іноземними мовами на основі розуміння та дотримання універсальних правил і норм, які покладені в основу міжнародного етикету спілкування. Звернемо увагу на різне ставлення дослідниць до місця *взаємодії* у структурі міжкультурної компетентності. Якщо В. Нароліна [10], і в цьому ми погоджуємося із науковцем, вважає, що навіть при середньому рівні володіння

іноземною мовою можна побудувати міцні стосунки з іншими представниками культури, тобто розглядає мову спілкування як необхідний, але не головний фактор здійснення міжкультурної комунікації, Ю. Баканова [1] відводить мові одну з головних ролей.

А. Фантіні [19] виводить міжкультурну комунікативну компетентність через комплекс умінь, які необхідні для ефективної і адекватної поведінки у ситуаціях спілкування з представниками інших культур та мов. М. Бенетт, вносить уточнення і додає, що міжкультурна комунікативна компетентність – це індивідуальний процес, який охоплює різні рівні розвитку особистості у процесі усвідомлення та прийняття культурних відмінностей. А. Садохін [13] описує міжкультурну комунікативну компетентність як сукупність соціокультурних та лінгвістичних знань, комунікативних умінь та навичок, завдяки яким особистість може успішно спілкуватися й взаємодіяти з носіями інших культур на всіх рівнях міжкультурної комунікації. О. Леонтович вважає, що міжкультурна комунікативна компетентність – це комплекс умінь, що дозволяють адекватно оцінити комунікативну ситуацію, використовувати вербальні та невербальні засоби для здійснення комунікативних намірів, та отримати результати комунікативної взаємодії у вигляді зворотнього зв'язку [8]. Грунтовний аналіз міжкультурної комунікативної компетентності здійснив М. Байрам, згідно з висновком якого, міжкультурна компетентність – це здатність долати непорозуміння, що виникає в процесі взаємодії, пояснювати помилки інтеракції, бажання і готовність відкривати нове, здобувати знання про іншу культурну дійсність і здатність, оперуючи цими знаннями, проникати в іншомовну культуру, інтерпретувати і співвідносити явища своєї і чужої культури, встановлювати та підтримувати зв'язок між рідною та іншомовною культурою, критично оцінювати свою культуру, розуміючи специфіку чужої, демонструючи допитливість і відкритість по відношенню до інших людей, готовність прийняти інші судження, долати етноцентричні установки і упередження.

Сам процес формування міжкультурної комунікативної компетентності у майбутніх

фахівців зовнішньоекономічної діяльності потребує подальшого глибокого вивчення з метою розкриття його сутності, можливостей моделювання, визначення етапів та оптимальних психологічних, організаційних, педагогічних умов реалізації. Вирішення завдання досягнення належного рівня міжкультурної комунікативної компетентності неможливе без виявлення розуміння сутності поняття компетентність та структури цього феномену. Узагальнюючи всі подані вище тлумачення науковців, спробуємо викласти своє розуміння міжкультурної комунікативної компетентності, яка на наше переконання, є інтегративним утворенням особистості, результатом/продуктом цілеспрямованого навчання/учіння і соціалізації, який досягається через міжкультурний досвід спілкування, інформаційний обмін, продуктивну взаємодію у міжкультурному середовищі на рівні окремих індивідів/професійних груп/команд, передбачає свідомий вибір поведінкової моделі/інтерактивної стратегії і детермінується акцепцією культурних відмінностей комунікантів.

Процес формування міжкультурної комунікативної компетентності завжди відбувається у межах навчально-виховного середовища, яке має для нашого дослідження надзвичайно важливе значення. Аналіз літератури з проблеми проектування навчально-виховного середовища свідчить, що така проблема є відносно новою для української педагогічної науки, проте її розробка ведеться не на порожньому місці. На теперішній час у монографіях, дисертаціях та інших наукових працях висвітлено теоретичні концепції, класифікації, дефініції поняття «середовище» (С. Сергєєв, В. Ясвін, К. Ясперс та ін.). Набув поширення термін «освітнє середовище» (Є. Бондаревська, В. Веснін, Л. Кепачевська, І. Левицька, А. Лукіна, І. Улановська, І. Щендрик та ін.), робляться спроби класифікувати освітні середовища. Категорію «освітньо-виховне середовище» вивчали Л. Буєва, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, В. Петрівський, Н. Селиванова, І. Якиманська та інші, «творче освітнє середовище» (К. Приходченко, В. Ясвін та ін.). У сучасних умовах інформатизації суспільства науково обґрунтованим та

широко вживаним є термін «інформаційно-освітнє середовище навчального закладу» (А. Білощицький, С. Лещук). В останні роки привернено увагу до формування освітнього середовища загальноосвітнього навчального закладу (А. Каташов, К. Приходченко та ін.). Складні та суперечливі процеси глобалізації у сфері освіти спонукали до широкого використання у педагогічній теорії понять «світовий освітній простір», «європейський освітній простір» та ін. Отже, поза увагою дослідників залишається проблема конструювання освітнього середовища для професійної підготовки майбутніх фахівців економічної сфери, а також формування міжкультурної комунікативної компетентності зокрема [8].

У сучасних зарубіжних дослідженнях особлива увага концентрується на створенні інформаційно-освітнього середовища навчального закладу (О. Абросімов, Р. Гурниківська, І. Захарова, К. Кречетников [7], В. Міхаеліс, С. Мякішев, С. Ситник та ін.) та функціонуванні освітнього середовища вищого навчального закладу (Р. Касіна, В. Козирев, Е. Мамонтова, Т. Менг, І. Палашева, І. Шендрик та ін.). Однак ці дослідження розкривають лише окремі аспекти створення та впливу освітнього середовища навчального закладу і теоретично не обґрунтовують технологію формування освітнього середовища для професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах економічного університету [8].

Науковці, конкретизуючи проблему *середовищного підходу* до освіти, вказують на те, що зміст освіченості визначається безперервно мінливим середовищем, включаючи інформаційні та телекомунікативні простори, що найбільш оперативно відображають ці зміни. Однак, як показує досвід, застосування інформаційних і телекомунікаційних технологій само по собі не приводить до істотного підвищення ефективності освітнього процесу та професійної підготовки майбутнього фахівця. Доцільним є проектування такого освітнього середовища для професійної підготовки, яке б забезпечило ширші можливості для розвитку особистості, гуманізацію, підвищення інноваційності, креативності, інтегративності, створювало б максимально

сприятливі умови для професійного саморозвитку та формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців економічних вищих закладів освіти.

Ми поділяємо наукову позицію К. Кречетнікова [7] стосовно того, що освітнє середовище вищого навчального закладу доцільно представляти не як «систему впливів і умов формування особистості за заданим зразком», а в якості багатогранної полікультурності індивідуальної для кожного, середовища для побудови власного «Я», що забезпечує актуалізацію внутрішнього світу майбутнього фахівця, реалізацію потреб, пов'язаних із його особистісним і професійним становленням та зростанням, а також самореалізацією.

Важливою в контексті нашого дослідження є думка І. Шендрика [17], що середовище (освітнє, виховне і т. д.) складається не само по собі і не на основі рекомендацій або побажань, для його виникнення необхідна спеціально організована діяльність, зокрема педагогічна, ефективність якої є лише за умов її проектування. А тому виникає потреба цілеспрямованого, усвідомленого підходу до дослідження стратегії професійної підготовки майбутніх економістів на основі розробки інноваційного проекту її освітнього середовища. Власне *педагогічне проектування* дасть змогу забезпечити перехід наявного стану професійної підготовки майбутнього фахівця на якісно новий рівень, оптимізувати його зміст, організацію і керування ним.

Оскільки в кінці ХХ століття виникла необхідність зміни сталої, «знанневої» парадигми і переходу до гуманістичної, особистісно-орієнтованої, то в процесі реформування виникла проблема методологічного обґрунтування і методичного забезпечення професійної освіти як системи, що дозволяє майбутньому фахівцеві вибирати і моделювати власну освітню траєкторію. Саме *середовищний або середовищно-орієнтований підхід* дозволяє перенести акцент у діяльності викладача з активного педагогічного впливу на особистість студента в контекст формування «освітнього середовища», в якому відбувається його професійне становлення. При такій організації навчання включаються механізми внутрішньої

активності студента у взаємодіях з усіма компонентами середовища. Чим більше і повніше особистість використовує можливості середовища, тим успішніше відбувається її вільний динамічний саморозвиток.

Останнім часом відбуваються активні дискусії навколо *середовищного підходу* освітнього/навчального середовища, його потенційних можливостей, критеріїв оцінювання тощо (М. Вайндорф-Сисоева, В. Слободчиков, С. Сергєєв, та ін.). Науковці вказують на те, що навчальне середовище [8]:

представляє систему навчання, яка породжує «постійний потік навчальних впливів»;

– сприяє «множинній взаємодії» суб'єктів навчального процесу;

– має свої унікальні властивості і характеризується інноваційністю;

– основним критерієм оцінки навчального середовища є «позитивна зміна в особистісному розвитку».

Як показало вивчення, перераховані характеристики є настільки важливими, що їх було покладено в основу нашого визначення навчального середовища.

Водночас середовищний підхід не відмінняє інші відомі методологічні підходи в педагогіці, а доповнює і конкретизує їх. Особливо це стосується *особистісного* підходу. Адже особистісний підхід передбачає створення умов для вільного розвитку професійного і творчого потенціалу кожного учасника освітнього процесу, з метою самоорганізації, самовиховання, саморегуляції поведінки та саморозвитку взагалі, а створення саме таких умов і передбачає середовищний підхід.

Серед компонентів, на які направлений підхід, представлені складові освітнього середовища – суб'єкти навчально-виховного процесу, а також об'єкти (матеріальна база, середовище навчального закладу і т. д.). Тобто вищезгадані підходи оперують близькими елементами.

Взаємозалежність *комунікативно-діяльного і середовищного* підходів також очевидна, оскільки навчальна діяльність поза середовищем не можлива. Взаємозв'язок культурологічного та середовищного підходів охарактеризовано Є. Бондаревською,

котра зазначає, що «суть ... полягає у ціннісному відношенні до природного і соціального середовища і включенні навчання в цілісне середовище в якості його системотворчого культуротворчого фактора». Мова йде не лише про те, що кожна окрема особистість творить культуру, а про те, що створене освітнє середовище також сприяє розвитку культури та змінює соціум.

Значимо, що популярність досліджень середовища в останні десятиліття, зростання кількості наукових публікацій у нас та за кордоном, що присвячені проблемам використання його освітнього та виховного потенціалу, переконує у важливості впровадження середовищного підходу та актуалізує питання ґрунтовного його дослідження у професійній педагогіці. Сьогодні модель професійної підготовки вимагає докорінної зміни освітнього середовища, основними характеристиками якого повинні стати концептуальна цілісність навчання й розвитку на всіх рівнях навчання; багатоаспектність і достатність інформації; морально-ціннісна повнота, що дозволить будь-якому суб'єктові сучасного освітнього процесу обрати не тільки свою траєкторію навчання і морального виховання й розвитку, а й забезпечення умов спілкування на інтеркультурному і міжособистісному рівнях [8].

Як зазначено в Рекомендаціях Ради Європи, автентичний текст є центром будь-якого акту мовленнєвого спілкування, зовнішньою предметною з'єднувальною ланкою між тим, хто продукує, і тим, хто сприймає, спілкуються вони безпосередньо чи на відстані. Термін «автентичний» походить від грецького слова *authentikos* та означає «справжній». Вчений-методист В. Наталін висвітлює такі змістовні аспекти автентичності навчального тексту: культурологічний, інформативний, ситуативний, національної ментальності, реактивний, а також оформлення та автентичність навчальних завдань до текстів. Саме ці аспекти ми намагалися врахувати при роботі авторських посібників для майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Культурологічна автентичність текстів полягає у тому, що тексти, у яких йдеться про економіку та менеджмент іноземної країни,

сприяють розширенню світогляду майбутнього економіста, формують його професійну, комунікативну та соціокультурну компетентність, підвищують рівень готовності до співпраці із представниками інших культур.

Найбільш відповідними уривками для читання, завданням яких є формування професійної компетентності майбутніх економістів, стали автентичні матеріали фахового спрямування, представлені усіма розділами вказаних посібників. На нашу думку, вони є втіленням *інтегративного підходу*, який, на відміну від інших, передбачає тісний зв'язок теорії з практикою та методикою професійної освіти у контексті вивчення конкретних навчальних дисциплін (менеджменту ЗЕД, міжнародної економіки та іноземних мов). Запровадження інтегративного підходу та посилення міждисциплінарних зв'язків сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, більш адекватному сприйняттю великих масивів інформації, посиленню пізнавальної діяльності студентів, покращенню якості їх знань, можливості вичленити головні елементи змісту, передбаченню розвитку системотворчих ідей, понять, загальнонаукових прийомів навчальної діяльності, росту можливостей комплексного застосування знань з різних предметів у навчальній та позанавчальній діяльності студентів.

Крім того, визначаючи допустимим і навіть необхідним методичне забезпечення опрацювання навчальних текстів, вважаємо, що вони повинні відповідати конкретним вимогам. До таких вимог належать: використання автентичної лексики, фразеології і граматики, зв'язність тексту, адекватність використовуваних мовних засобів в запропонованій ситуації, природність цієї ситуації, відображення особливостей культури і національної ментальності носіїв мови, інформативна й емоційна насиченість та ін. Автентичність структури, змісту і оформлення текстів у великій мірі сприяє підвищенню мотивації і створює умови для найбільш ефективного занурення студентів у мовленнєве середовище на занятті. У нашому дослідженні ми використали класифікацію Є. Носонович та Р. Мільруд, які розробили критерії змістової

автентичності навчального тексту: культурологічна автентичність; інформативна автентичність; ситуативна автентичність; автентичність національної ментальності. Крім них, ми вважаємо, за доцільне виділити ще 2 аспекти: це реактивна автентичність та автентичність оформлення тексту [8]. Усі типи перелічених вище навчально-комунікативних дискурсивних середовищ створюють єдиний навчально-виховний простір, у якому відбувається та активізується процес формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців неоністів.

Полілогізація є одним з найбільш істотних факторів позитивного впливу на ефективність освітнього процесу. У роботах сучасних дослідників розкритий педагогічний потенціал полілогової взаємодії суб'єктів, показано її активний вплив на розвиток психічних функцій особистості (і насамперед мислення), на розвиток соціально значущих якостей студента, його здатності до глибокого аналізу і розуміння різних ситуацій. Особливе значення має полілогізація свідомості майбутніх фахівців. Навчання вмінню вести полілог сприяє подальшому переходу від полілогу і діалогу (зовнішнього), до діалогу студента із самим собою (внутрішнього), який стає стимулом його духовного розвитку, спонукає до самовиховання та самоосвіти. Не менш важливий і аксіологічний аспект.

Полілог при його вмілій, тактовній організації сприяє формуванню ціннісно-сміслового ставлення студентів до різних ситуацій, у тому числі міжкультурних. Вивчення показало, що полілог сприяє:

- більш глибокому і різнобічному осмисленню наявних знань і життєвого досвіду;
- формуванню переконань;
- активному засвоєнню нових знань (відбувається інтенсивний процес обміну інформацією);
- формуванню ціннісного ставлення до предмету обговорення і шанобливого ставлення до учасників міжкультурного полілогу;
- формуванню світогляду, активної життєвої позиції;
- розвитку вміння вести полілог, будувати доказовий ряд, аргументи, вміння

критикувати і вислуховувати критику, переконувати;

– формуванню самостійності мислення і поглибленню розумових процесів;

– розвитку вміння чітко формулювати думки, публічно висловлювати власні судження, вести колективний пошук істини;

– розвитку взаєморозуміння, формування єдності колективу;

– розвитку творчих, аналітичних, комунікативних здібностей, пізнавального інтересу;

– створенню умов для саморозкриття і самоствердження особистості.

Полілогові технології, пов'язані із створенням/ініціацією/підтримкою комунікативного навчального середовища, з розширенням простору співробітництва на занятті та у позанавчальний час в ході постановки і вирішення учбово-пізнавальних завдань. Оскільки невід'ємною рисою сучасного індустріально розвиненого світу стала *полікультурність* простору життєдіяльності людини, то неминуче, у зв'язку з цим, відбувається специфічне відображення цієї проблеми в сфері освіти. Освітня політика третього тисячоліття в усьому світі покликана розвиватися в контексті полікультурності. Завдання викладачів, навчаючи і виховуючи студентів в умовах полікультурності, приділяти особливу увагу неупередженому, адекватному та незаангажованому сприйняттю інших національних культур.

Ідеї полікультурної освіти у контексті процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців економістів впливають на мету професійної підготовки у вузі. Метою стає формування комунікативної здатності й готовності здійснювати іншомовне міжособистісне й міжкультурне спілкування з носіями мови в заданих стандартом ситуаціях. Під час фахової підготовки студенти опановують нові способи спілкування для того, щоб мати безпосередній доступ до цінностей світової культури, особливо до культурних цінностей іншої країни. Таким чином, *полікультурний підхід* втілюється у процесі формування міжкультурної комунікативної компетентності різними шляхами, у тому числі реалізується через

включення різноманітних фактів з іншомовної культури в навчальний процес. Основною метою професійної підготовки у вищих закладах освіти передбачається розвиток полікультурної особистості студента, здатного використовувати іноземну мову як засіб спілкування в діалозі культур, який бажає брати участь у міжкультурній комунікації та самовдосконалюватися.

Отже, у контексті полікультурного підходу процес формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх економістів сприяє формуванню вмінь вчитися спілкуватися, контактувати і взаємодіяти з представниками різних етнічних груп, досягненню багатого досвіду соціально-культурної комунікації, що є міцною базою для залучення студентів до глобальних цивілізаційних цінностей. Соціальні зміни в суспільстві спричиняють зміни в організації мислення, праці й техніки. Відбуваються також зміни в оцінці людських цінностей, у вчинках і переконаннях людей. Саме тому впровадження полікультурного підходу у процес формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх економістів представляється найбільш значущим на сучасному етапі.

Мета *соціокультурного підходу* допомогти індивідові орієнтуватися в різних типах культур і цивілізацій та відповідних комунікативних нормах спілкування, адекватно інтерпретувати явища й факти культури та використовувати ці факти для вибору стратегій взаємодії при вирішенні особистісно й професійно значущих завдань і проблем у різних типах сучасного міжкультурного спілкування. Формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців економістів відповідно до зазначеного підходу передбачає знайомство з системою цінностей, характерною для професійної сфери ЗЕД, стилями життя різних соціумів, соціокультурними особливостями мовного етикету, граматичними і лексичними особливостями формального та неформального спілкування.

У контексті нашого дослідження *інтегративний підхід* виражається у формі предметно-мовного інтегрованого навчання, яке

представляє дидактичну методика, що дозволяє формувати у тих, хто навчається, лінгвістичну і комунікативну компетенції з іноземної мови у тому ж навчальному контексті, в якому у них відбувається формування загальних та фахових знань і умінь. Термін «Content and Language Integrated Learning (CLIL)» (предметно-мовне інтегроване навчання) був запропонований дослідником у галузі багатомовної освіти Девідом Маршем у 1994 році для позначення методики викладання і вивчення загальноосвітніх предметів (або окремих розділів) іноземною мовою. Термін «Content and Language Integrated Learning (CLIL)» /предметно-мовне інтегроване навчання є новішим та сучаснішим відповідником поняття білінгвального навчання/bilingual teaching education, і таким, що більш повно і точно відображає суть підходу. Справді, предмет (міжнародна економіка/менеджмент зовнішньоекономічної спеціальності) і мова (англомовний академічний дискурс) під час таких занять сприймаються і засвоюються інтегровано, одночасно і глибоко за умови поетапного введення відповідної методики і підготовленості викладачів і студентів [14].

Висновки з даного дослідження і перспективи. Проведений теоретичний аналіз проблеми формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності дозволяє зробити висновки про те, що розвиток і глобалізація економічного, соціального, культурного, інформаційного простору посилює необхідність пошуку нових шляхів і засобів підготовки сучасних фахівців до міжкультурного спілкування, але високий попит на компетентних фахівців зовнішньоекономічної діяльності не забезпечується відповідними змінами процесу в сучасних українських вищих закладах освіти економічного профілю. Комунікативна компетентність індивіда не є вродженою, тому її слід цілеспрямовано формувати і розвивати, що мова спілкування – необхідний, але не

головний фактор міжкультурної комунікації. Формування міжкультурної комунікативної компетентності – це складний, багатограний, нелінійний процес цілеспрямованого навчання/учіння, який піддається моделюванню, педагогічному управлінню, корекції та оптимізації, і як результат сформованості міжкультурної комунікативної компетентності – компетентна у сфері міжкультурної комунікації молода людина, конкурентоспроможна на зарубіжному ринку праці полікультурна особистість, здатна легко адаптуватися до іншого середовища, критично оцінити дійсність, приймати правильні рішення у своїй професійній групі/команді/організації і таким чином самореалізовуватися [8].

Міжкультурна комунікативна компетентність майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності, розглядається як інтегративне утворення особистості, результат/продукт цілеспрямованого навчання/учіння і соціалізації, який досягається через міжкультурний досвід спілкування, інформаційний обмін, продуктивну взаємодію у міжкультурному середовищі на рівні окремих індивідів/професійних груп/команд, передбачає свідомий вибір поведінкової моделі/інтерактивної стратегії і детермінується акцепцією культурних відмінностей комунікантів [8].

Розкрито зміст теоретичних концептуальних підходів щодо формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх економістів: компетентнісний, особистісно-орієнтований, середовищний, комунікативно-діяльнісний, функціональний, соціокультурний, полікультурний, полілогічний, автентичний та інтегративний, значущі для формування міжкультурної комунікативної компетентності. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні педагогічної моделі формування міжкультурної комунікативної компетентності та визначенні організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх економістів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Баканова В. Развитие межкультурной компетенции будущих лингвистов-переводчиков // Вестник ВГУ, серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2008. № 2. С. 116–120

2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – С. 47–52.
3. Головань М. С. Компетенція і компетентність : досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23–30.
4. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и ... неопределенность / А. Н. Дахин // Школьные технологии. – 2002. – № 2. – С. 62–67.
5. Карнышев А. Д. Личность и межкультурная компетентность // Психология в экономике и управлении, 2009, №2. – с. 99-106.
6. Краевський В. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В.В. Краевский, А.В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – С. 3–10.
7. Кречетников К.Г. Проектирование креативной образовательной среды на основе информационных технологий в вузе : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / К.Г. Кречетников. Владивосток, 2003. – 407 с
8. Кричківська О. В. Формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кричківська Оксана Василівна. – Тернопіль, 2015. – 293 с.
9. Леонтович О. А. Введение в межкультурную коммуникацию: учебн. пособ. / О. А. Леонтович. – М. : Гнозис, 2007. – 386 с.
10. Наролина В. И. Межкультурная коммуникативная компетентность как интегративная способность межкультурного общения специалиста [Электронный ресурс] / В. И. Наролина // Электронный журнал «Психологическая наука и образование», 2010. – № 2. – Режим доступа : <http://www.psuedu.ru>. – Назва з екрану. – Дата звернення : 26.08.2020.
11. Овчарук О. В. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти / Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики / Овчарук О.В. – К. : «К.І.С.», 2003. – 296 с.
12. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен. – М.: Когито-Центр, 2002. – 396 с.
13. Садохин А. П. Межкультурная компетентность: сущность и механизмы формирования: автореф. дисс. на соиск. ученой степени д-ра культурологии : 24.00.01 / Александр Петрович Садохин. – М., 2008. – 40 с.
14. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. – К. : Ленвит, 2004. – 192 с.
15. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процесс теоретического и производственного обучения / О. Ф. Федорова. – М.: Высшая школа, 1970. – 301 с.
16. Хуторской А. В. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
17. Шендрик И. Г. Образовательное пространство субъекта и его проектирование / И. Г. Шендрик. – М.: АПК и ПРО, 2003. – 156 с. – С. 263.
18. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence / M. Byram. – Multilingual Matters Ltd, 1997. – 124 p.
19. Fantini A. E. About Intercultural Communicative Competence: A Construct [Электронный ресурс] / A. E. Fantini. – Brattleboro, VT, USA. – Режим доступа : http://www.sit.edu/SITOccasionalPapers/feil_appendix_e.pdf. – Назва з екрану. – Дата звернення : 26.08.2020.
20. Hymes D. H. On Communicative Competence / D. H. Hymes // Sociolinguistic; [eds. J. V. Pride, J. Holmes]. – Baltimore, USA: «Penguin Education, Penguin Books Ltd.», 1972. – Pp. 269–293.
21. Ruben B. D. Assessing communication competency for intercultural adaptation / B. D. Ruben // Group and Organization Studies, 1976. – Issue I. – Pp. 334–354.